

Психологічні особливості формування творчої активності учнів на уроках іноземної мови

Історичні зміни в економічній, соціальній і культурній сферах нашого суспільства не могли не позначитися на організаційних і нормативних процесах в освітній галузі нашої держави. Це відображено в її головному документі – Національній доктрині розвитку освіти України, який визначив конкретні кроки розвитку суспільства через реформування концептуальних, структурних і організаційних засад освіти [5, с.75].

Життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі та нестандартні рішення. Але психологи констатують, що випускники шкіл, які приходять на виробництво, ще не здатні самостійно розв'язувати проблеми, не можуть мислити діалектично, легко переходити від одного виду діяльності до іншого. Їм бракує творчої уяви, ініціативи та винахідливості. Такий стан справ потребує якісно нового підходу до підготовки молоді до життя [13, с.109].

На сучасному етапі реформування освіти одне з головних завдань – створення необхідних умов для повноцінного розвитку і самореалізації громадянина України. Тому, перед вчителем стоїть завдання не тільки повідомити матеріал і перевірити якість його засвоєння, а й сприяти всебічному розвитку творчої особистості учня.

Проблема психологічних особливостей формування творчої активності учнів розглядалася багатьма психологами та педагогами (Д.Б. Богоявленська, С. Меднік, Є.В. Бондаревська, Л.С. Виготський, Ж. Піаже, С.Л. Рубінштейн, В.В. Серіков, І.С. Якиманська та багато інших). Велике значення мають психолого-педагогічні дослідження С.У. Гончаренка, Г.С. Костюка, М.О. Лазарева, О.М. Леонтьєва, В.О. Сухомлинського та інших.

Щодо визначення сутності понять «активність», «творча активність» існують різні думки. Активність трактують як провідну рису людської особистості; здатність людини до свідомої трудової й соціальної діяльності; діяльний стан розуму, почуттів і волі особистості; умову й момент реалізації

особистісних потреб; якість ставлення людини до життя й діяльності; одну із властивостей особистості, посилену, енергійну діяльність; готовність до оволодіння знаннями; вольовий стан, що характеризує посилену пізнавальну роботу особистості; прагнення мобілізувати морально-вольові зусилля на досягнення цілей пізнання та ін. [1, с.7].

На думку С.У. Гончаренка, активність особистості – активна життєва позиція людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відтворенні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настроєності на діяльність [6, с.21].

Активність учнів у навчальному процесі – дидактичний принцип, що вимагає від педагога такої організації процесу навчання, яка сприяє вихованню в учнів ініціативності і самостійності, міцному й глибокому засвоєнню знань, виробленню необхідних умінь і навичок, розвитку спостережливості, мислення і мови, пам'яті й творчої уяви [6].

Необхідним компонентом активності учнів є можливість здійснювати вольові зусилля (робити вибір, приймати рішення і виконувати їх). Активність особистості учня ґрунтується на спроможності реалізовувати внутрішні можливості (цілі, наміри, задуми), тобто здатності саморозвиватися [8, с.25].

Психологи розглядають творчість як вищий рівень логічного мислення [3, 4, 8]. Вона є поштовхом до діяльності, «результатом якої є створені матеріальні і духовні цінності» [14].

Філософський словник трактує творчість як діяльність, що породжує щось якісно нове, чого ніколи не було [16].

У трактуванні визначення «творча активність» існує декілька підходів: особистісний (як складна, комплексна характеристика особистості); діяльнісний (як інтегративна категорія, що перетворює діяльність у творчий процес); особистісно-діяльнісний (коли активність є важливою характеристикою діяльності творчої особистості, що забезпечує її професійне зростання і саморозвиток) [1, с.8].

За визначенням Дж. Ніренберга, творча активність – це «пізнання чогось нового». Вона є складовою частиною людського інтелекту [12, с.7].

Більшість авторів погоджуються з тим, що творча особистість – це індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерним. Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні особливості людини, що відповідають вимогам діяльності і є умовою її успішного виконання. Творчі здібності пов'язані із створенням нового, оригінального продукту, з пошуком нових засобів діяльності [15].

Згідно з С.О. Сисоєвою, творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації

творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню результатів в одному чи кількох видах діяльності [15].

За визначенням О.С. Білоус, творча активність – це складне особистісне утворення, що виступає умовою і результатом діяльності, яка забезпечує нестандартний підхід і творче вирішення професійно-педагогічних завдань [1, с.15].

На думку В.Ю.Гаврилюка, творча активність має наступні характерні ознаки: новизна, оригінальність (творчий стиль, багатство індивідуальної натури), комунікація (самовираження та самореалізація), ціннісність (соціальна й особиста), незапланованість, надситуативність, безкорисливість творчої діяльності тощо. Основою творчої активності дитини є виникнення й розв'язання певного завдання, проблемної ситуації, а джерелом – внутрішній саморух особистості до оригінальної самореалізації та самовдосконалення [4].

Д.Б.Богоявленська вказує, що творча активність особистості – це інтегративна якість індивіда, представлена широким комплексом інтелектуальних, емоційних, характерологічних властивостей, що забезпечують можливість діяти творчо під час розв'язання будь-якої проблемної ситуації або навчальної задачі. Вона гарантує оригінальність, ефективність та позитивний результат даної діяльності.

Згідно з Б.М.Тепловим, творча активність учнів – це така активність, яка передбачає внутрішнє прагнення до активної участі в навчальному процесі та пошук самостійних шляхів вирішення різних проблем [3].

Досліджуючи питання про структурну організацію творчої активності особистості, В. Гаврилук виділяє наступні компоненти:

- пізнавально-діяльнісний – активність учня в оволодінні знаннями, вміннями та навичками, що важливо для навчальної або інших видів діяльності (художньо-естетичної, науково-технічної, дослідницько-експериментальної). Цей компонент стимулює особистість до самостійної творчої праці, забезпечує можливість використовувати здобуті знання під час розв'язанні проблемних завдань;

- мотиваційно-вольовий – сформованість у дитини позитивних мотивів творчої діяльності, вольових рис особистості (цілеспрямованості, організованості, самостійності) та її ціннісних орієнтацій, які забезпечують включення у творчу діяльність;

- змістовно-операційний – сформованість активно-перетворювального ставлення дитини до власної діяльності, цілісність змісту, форм і методів творчої діяльності;

- емоційний – здатність особистості до активного творчого сприйняття оточуючої дійсності; зацікавленість у процесі пізнання, позитивне ставлення до нього;

- самооцінний – прагнення дитини до пізнання своєї особистості;

виявлення та розвиток власного потенціалу; самооцінка своїх індивідуальних якостей; здатність до самовиховання, вміння аналізувати і реально оцінювати свої вчинки, визначати спрямованість і динаміку саморозвитку.

Формування творчої активності є процесом прогресивних змін особистості у часі і просторі, що відображається у кількісних, якісних і структурних перетвореннях дитини як цілісної системи. Сутність цього процесу полягає в керованому розвитку її творчих здібностей та інтелекту на основі пробудження інтересу до навчання; оволодінні методами творчого здобуття знань і їх креативного використання на практиці; формуванні культури інтелектуально-перетворювальної праці та індивідуального стилю пізнавальної діяльності.

На думку С. Ключової, важливою умовою творчості є сприйняття нових ідей, здатність знаходити і вирішувати проблеми, незалежність поведінки та суджень і, водночас, вміння відмовлятися від своїх попередніх думок. Істотною суб'єктивною умовою творчості вважають завзятість, наполегливість, вміння забезпечити регулярність і ритмічність розумової праці [9].

Творча активність – це ієрархічне утворення. Рівні її сформованості, на думку Д.Б.Богоявленської, можна оцінити за наступними критеріями:

- низький рівень – слабка мотивація творчої діяльності, креативність проявляється залежно від випадкових обставин; спостерігається пасивність учня у різних видах пізнавальної діяльності; в мисленні домінує аналогія, самостійні міркування з поставленої проблеми відсутні;

- середній рівень – усвідомлена творча активність з проявом самостійних творчих дій, що викликана зовнішніми стимулами. Учням, в даному випадку, властиві дисциплінованість і відповідальність за результат діяльності, хоча ініціатива і мислення характеризуються певною шаблонністю; нестандартність та оригінальність у діяльності можлива лише за умови педагогічної підтримки; включення у діяльність викликане потребою у визнанні з боку педагога або інших учнів, прагненням отримати добру оцінку;

- високий рівень – яскраво виражене творче спрямування діяльності. В даному контексті дитині властиві стійкі пізнавальні інтереси, велике бажання включатися у різноманітні види діяльності; присутні максимальна самостійність і цілеспрямованість у творчих пошуках; наполегливість під час виконання учбових завдань; дисциплінованість і відповідальність; знання, вміння та навички застосовуються свідомо і конструктивно; властивий інтерес до пошукової та дослідницької роботи; здатність висувати гіпотези, оригінальні ідеї тощо.

На думку Б.М.Теплова [8], творча активність – це поліструктуроване утворення, яке складається з наступних підсистем:

1. підсистема спрямованості на творчу діяльність: зацікавленість до оточуючої дійсності, бажання пізнати світ, допитливість, потяг до одержання

нової інформації, бажання зробити все по-своєму тощо;

2. підсистема характерологічних особливостей особистості: сміливість, готовність до ризику, самостійність, ініціативність, упевненість у своїх силах і здібностях, цілеспрямованість, наполегливість, уміння довести почату справу до кінця, працелюбність, емоційна активність тощо;

3. підсистема творчих вмінь: здатність до висування гіпотез та оригінальних ідей; дослідницькі вміння та навички, вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; розвинута уява, фантазія; здатність до виявлення суперечностей та подолання інерції мислення;

4. підсистема психічних процесів: альтернативність, дивергентність та евристичність мислення, його пошуково-перетворювальний стиль; асоціативність та образність пам'яті; цілісність, синтетичність, оригінальність і самостійність сприйняття.

Учіння завжди пов'язане з розширенням знань, з формуванням потрібних вмінь та навичок, які дозволяють займатися цікавою роботою, самостійною творчою працею. У зв'язку, з цим педагогічна практика повинна сприяти такому прагненню учня до творчості, намагатися створювати такі умови навчання, які б стимулювали школярів до креативного опанування навчального матеріалу, оригінального його застосування на практиці. Зміст розвивального навчання повинен включати різноманітні форми і методи роботи з учнями, які спрямовані на розвиток всієї пізнавальної сфери учня. Саме різноманітність методик робить процес навчання дійсно творчим, збуджує зацікавленість учнів та поліпшує розуміння й засвоєння матеріалу. Працюючи з активними методиками, учні можуть відчувати себе першовідкривачами, дослідниками; навчитись працювати в групі, критично мислити, аргументовано висловлювати свою думку, приймати рішення, розв'язувати проблемні ситуації тощо.

С.Меднік [2] неодноразово зауважував, що з метою підвищення творчої активності учнів доцільним є використання таких прийомів, які розвивають логічне мислення, зорову пам'ять, уміння аналізувати мовні завдання, творчо використовувати життєвий досвід відповідно до запропонованих комунікативних завдань і ситуацій. В даному контексті доречно використовувати такі завдання, як «запропонуй тему уроку», «семантичне поле», «асоціативні малюнки», «словесна асоціація», що дає можливість активізувати мовний запас учнів, сформувавши думку. Оптимальними методами вважаються такі: «визнач основну думку», «пошук аналогів», «логічний ланцюжок», «дослідження та аргументування», мета яких – допомогти учням усвідомити, де й яким чином здобуті знання можуть бути використані в подальшому вивченні мовної теми, в оволодінні мовленнєвими вміннями. Такі методи і прийоми спрямовані на розвиток в учнів самостійності в прийнятті рішень, уміння бачити і формулювати проблему, знаходити шляхи для її вирішення, робити аргументовані висновки, зіставляти з аналогічними або альтернативними варіантами розв'язання

проблеми [2].

У зв'язку з цим, освіта повинна відповідати такій організації навчання, виховання і розвитку творчої активності, у якій як педагог, так і учень мають сприятливі умови для самореалізації, прагнуть отримати творчий продукт інтелектуальної діяльності і самостійно створювати новий. Тут на допомогу вчителю можуть прийти уроки-казки, уроки-подорожі, уроки-діалоги, уроки-ділові ігри та використовуватися елементи гри в ході уроку, диференційне навчання, інтегровані завдання, уроки-проекти, уроки з комп'ютерною підтримкою.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання іноземній мові значно підвищує якість подачі матеріалу уроку та ефективність засвоєння цього матеріалу учнями. В результаті численних емпіричних досліджень було встановлено, що використання та впровадження сучасних технологій, мультимедійного устаткування збагачує зміст освітнього процесу, підвищує мотивацію учнів до вивчення іноземної мови. Ефективність навчально-виховного процесу забезпечується використанням аудіо-візуальних та інтерактивних засобів, таких як презентації, відеоролики, ресурси мережі Інтернет, навчальні, документальні та художні фільми.

Вивчення іноземної мови базується на обов'язковому здійсненні учнями творчої діяльності: реферування літератури, творчі переклади, презентації, створення власних проектів та відеороликів, що стимулює учнів творчо мислити та відходити від стандарту.

Застосування проектної технології на уроках іноземної мови спрямовує інтерес учнів до нових знань, розвитку пошукових зусиль. Проектна робота сприяє не тільки розвитку комунікативної компетенції учнів, а й збагаченню знань з предмета, створює сприятливі умови для розкриття та виявлення творчих здібностей дитини. Основне завдання педагога в навчанні іноземній мові полягає в тому, щоб перенести акцент з усякого роду вправ на творчу розумову діяльність учнів, що вимагає для свого оформлення володіння певними мовними засобами. Метод проектів може дозволити вирішити цю дидактичну задачу і відповідно перетворити уроки іноземної мови в дискусійний, дослідницький клуб, в якому вирішуються дійсно цікаві, практично значимі і доступні для учнів проблеми з урахуванням особливостей культури країни. В основі проекту лежить якась проблема. Щоб її вирішити, учням потрібно не лише знання мови, але й володіння великим обсягом різноманітних предметних знань, необхідних і достатніх для вирішення даної проблеми. Крім того, учні повинні володіти певними інтелектуальними, творчими, комунікативними вміннями, мати достатній рівень розвитку операцій аналогії, класифікації, абстрагування та інших мисленневих дій.

Результатом такої організації навчально-виховного процесу є високий та достатній рівень навчальних досягнень учнів з предмету, адаптованість до навчального середовища, навчальна мотивація, високий рівень

сформованості загально навчальних умінь та навичок.

Нетрадиційний підхід до вивчення іноземної мови дає змогу уникнути одноманітності у процесі викладання, «пробуджує» у дітей творчість, фантазію, розвиває навички мовлення, творчого письма, сприяє розвитку та підвищенню мотивації, пізнавальної цікавості до предмета.

У викладанні іноземної мови застосування комп'ютерних технологій дозволяє вивести учнів на принципово новий рівень знань.

Комп'ютерні навчальні програми мають певні цілі для роботи з граматичним, лексичним та фонетичним матеріалом, вимагають від учителя й учня елементарних навичок роботи з комп'ютером. Те ж саме можна сказати і про програми для тестування, записаних на CD. У наші дні з'явилося безліч подібних програм для різних рівнів володіння іноземною мовою: від рівня для початківців з іграми, коміксами, піснями, віршами, лічилками тощо до найскладнішого рівня, наприклад, для підготовки до конференції.

Крім комп'ютера, з'явилася можливість на уроках використовувати інтерактивну дошку.

За допомогою інтерактивної дошки на уроці іноземної мови можливо:

- активно коментувати матеріал: виділяти, уточнювати додаткову інформацію;
- повноцінно робити переклад тексту і окремих речень із зазначенням зв'язків між словами;
- набирати за допомогою віртуальної клавіатури будь-яке текстове завдання і демонструвати його в режимі реального часу;
- тестувати окремого учня чи групу учнів;
- зберігати результати, роботи учнів, матеріал попереднього уроку, що дозволяє при необхідності його повторити.
- використовувати численний ілюстративний матеріал, який добирається до теми і застосовується в якості презентації.
- ефективно вивчати граматику. Так, наприклад, пояснюючи відмінювання прикметників, можна виділити кольором те, що на думку вчителя, є головним при запам'ятовуванні правил правопису.

Використання навчальних комп'ютерних програм дозволяє вчителю перекласти частину своєї роботи на комп'ютер, роблячи при цьому навчання більш цікавим, різноманітним, інтенсивним. Тож, застосування на заняттях комп'ютерних навчальних програм - це досить ефективний та доцільний спосіб у навчанні іноземній мові, спрямований на розвиток комунікативних здібностей учнів. Крім цього використання комп'ютерних технологій в викладанні іноземної мови дозволяє відійти від традиційних форм навчання й підвищити індивідуалізацію учбової діяльності учнів; оптимізувати засвоєння мовних структур та граматичних правил; подолати монотонність заняття при формуванні мовленнєвої та комунікативної компетенції.

Проведений нами теоретичний аналіз проблеми розвитку творчої

активності на уроках іноземної мови засвідчує необхідність її подальшого наукового дослідження. Впровадження зазначених форм та методів навчання сприятиме розвитку творчої активності учнів та формуванню креативного мислення.

Література

1. Білоус О.С. Дидактичні основи формування творчої активності студентів у процесі особистісно орієнтованого навчання (на матеріалі музичних дисциплін) / О.С.Білоус: автореферат. – Кривий Ріг, 2005. – 20 с.
2. Використання активних методів навчання при вивченні німецької мови: (Розвиток креативних можливостей та комунікативної активності учнів на уроках німецької мови) [Електронний ресурс] / І.Гришина // http://dgerela.at.ua/publ/metodichka/rozvitok_kreativnikh_mozhливостей_ta_komunikativnoji_aktivnosti_uchniv_na_urokakh_nimeckoji_movi/2-1-0-96
3. Вікова і педагогічна психологія: навч.посіб. / [О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук]. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.
4. Гаврилук В.Ю. Творча активність старшокласників як психолого-педагогічна проблема // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. – Вип. 8. – Кн. 1. – К., 2005. – С.95-100.
5. Гонтаровська Н.Б. Концептуальні засади створення інноваційного освітнього середовища/ Н.Б.Гонтаровська// Педагогіка і психологія. – 2010. - №1. – С.75-85.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
7. Закон України «Про освіту»: за станом на 4 червня на 1991р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам.вид-во, 1991. – ст.451. – (Бібліотека офіційних видань).
8. Клепиков О.І. Основи творчості особи / О.І.Клепиков, І.Т.Кучерявий. – К.: Вища школа, 1996. – 295 с.
9. Ключова С.Д. Девіантність творчої особистості / С.Д.Ключова: автореферат. – Одеса, 2007. – 19 с.
10. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / [Бігич О.Б., Бражник Н.О., Гапонова С.В.]; під керівн. С.Ю.Ніколаєвої. – [2-е вид.]. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
11. Немов Р.С. Психологія. В 3-х кн. Кн.2.: Психологія образования: учеб. для студ.высш.пед.учеб.заведений/ Немов Роберт Семенович. – 4-е изд. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. – 606 с.
12. Ниренберг Дж. Искусство творческого мышления: Пер. с англ. / Джеральд Ниренберг. – Мн.: ООО «Попурри», 1996. – 210 с.
13. Освітні технології: [навч.-метод.посібник /за заг.ред. О.М.Пехоти]. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.

Актуальні проблеми психології в закладах освіти

---

14. Психологический словарь / [В.В. Давыдов, А.В. Запорожец, Б.Ф. Ломов и др.]; под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с.
15. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навч. посібник / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.
16. Філософський словник / [за ред. Шинкарука В.І.]. – К.: Головна редакція УРЕ, 1986. – 800 с.